

La vil·la romana de la Vinya del Crispí (Guissona, la Segarra)

El jaciment romà de la Vinya del Crispí —o el Mercadal— està situat aproximadament a un quilòmetre a l'oest de la vila de Guissona (la Segarra) i dins del seu terme municipal, a prop del poble de la Morana.

La topografia del lloc presenta unes bones condicions per a l'emplaçament d'una vil·la romana, ja que es tracta del vessant sud d'un turó, proper a un petit curs d'aigua i a tocar de l'important nucli romà d'*Iesso* (l'actual Guissona).

La construcció d'un sistema de feixes en el lloc degué comportar la destrucció de part del jaciment, ja que per conformar l'estructura esglaonada dels bancals s'hagueren de segar bona part de les edificacions de la vil·la i colgar-ne d'altres. A més, s'ha pogut detectar abundós material reutilitzat en els murs de les feixes, la qual cosa demostra com la mateixa vil·la fou aprofitada com a pedrera. Testimonis verbals apunten també en aquesta direcció, en afirmar que ja des d'antic els habitants de les properes viles de Guissona i la Morana anaven a l'indret en recerca de pedres i carreus per a la construcció.

Al llarg de les darreres dècades s'havien anat realitzant pels voltants troballes en superfície, com ceràmica, *tegulae*, *dolium*, fragments d'estuc, una cisterna i diversos elements arquitectònics, entre els quals destaca el capitell d'un pilar (CAMPS 1960, 50; DD.AA. 1989, 10-11).

L'agost del 1989 s'hi dugueren a terme unes operacions d'extracció d'argiles de cares a la construcció de la depuradora municipal de Guissona. La maquinària rebaixà el vessant sud del turó mitjançant un tall vertical de més de 5 metres de fondària, destruint el sistema de feixes i gran part de les estructures del jaciment abans que els arqueòlegs poguéssim actuar.

En principi, els treballs d'excavació arqueològica anaven destinats a delimitar la zona encara conservada

per tal de poder-la protegir, i per això s'obriren sis petits sondejors o cales (cales núms. 2, 3, 4, 5, 7 i 9) a la gran esplanada deixada per les màquines. Els resultats negatius d'aquests sondejors, però, féu concentrar els treballs a la zona lleugerament menys afectada per les extraccions de terres, on s'evidenciaven algunes restes consistents en un mur de grans carreus (cala 1) i en una considerable quantitat de fragments de dòlium, afectats també pels treballs de la maquinària (cala 8).

Ambdues cales, que es tocaven, acabaren constituint una petita illa perfectament delimitada i sobresortint de la gran esplanada deixada per les retroexcavadores. L'excavació arqueològica dels nivells superiors d'aquesta illa, que s'allargà aproximadament un mes, proporcionà uns resultats excel·lents i permeté el coneixement de part de la zona industrial de la vil·la, la primera que s'excava de l'*ager* de l'antiga *Iesso*.

Les estructures

L'excavació de la cala 8 deixà al descobert les restes d'un edifici de planta quadrangular constituït per un pati interior rodejat, almenys en tres dels seus costats, per un espai cobert porticat (fig. 1). De les pilastres que separaven ambdós àmbits se'n conservaven *in situ* les bases de sis i una setena es trobava desplaçada i capgirada. Dels murs exteriors, tan sols han pervingut els que delimitaven la construcció pel nord i per l'est. L'aparició de cinc *dolia* i de diversos fragments del mateix tipus de recipient a l'interior de les naus antigament cobertes permeteren identificar l'edifici com a part de la zona industrial i de magatzem de la vil·la en les fases cronològiques més tardanes.

Les dues parets principals conservades estan construïdes a base de pedres de format molt divers

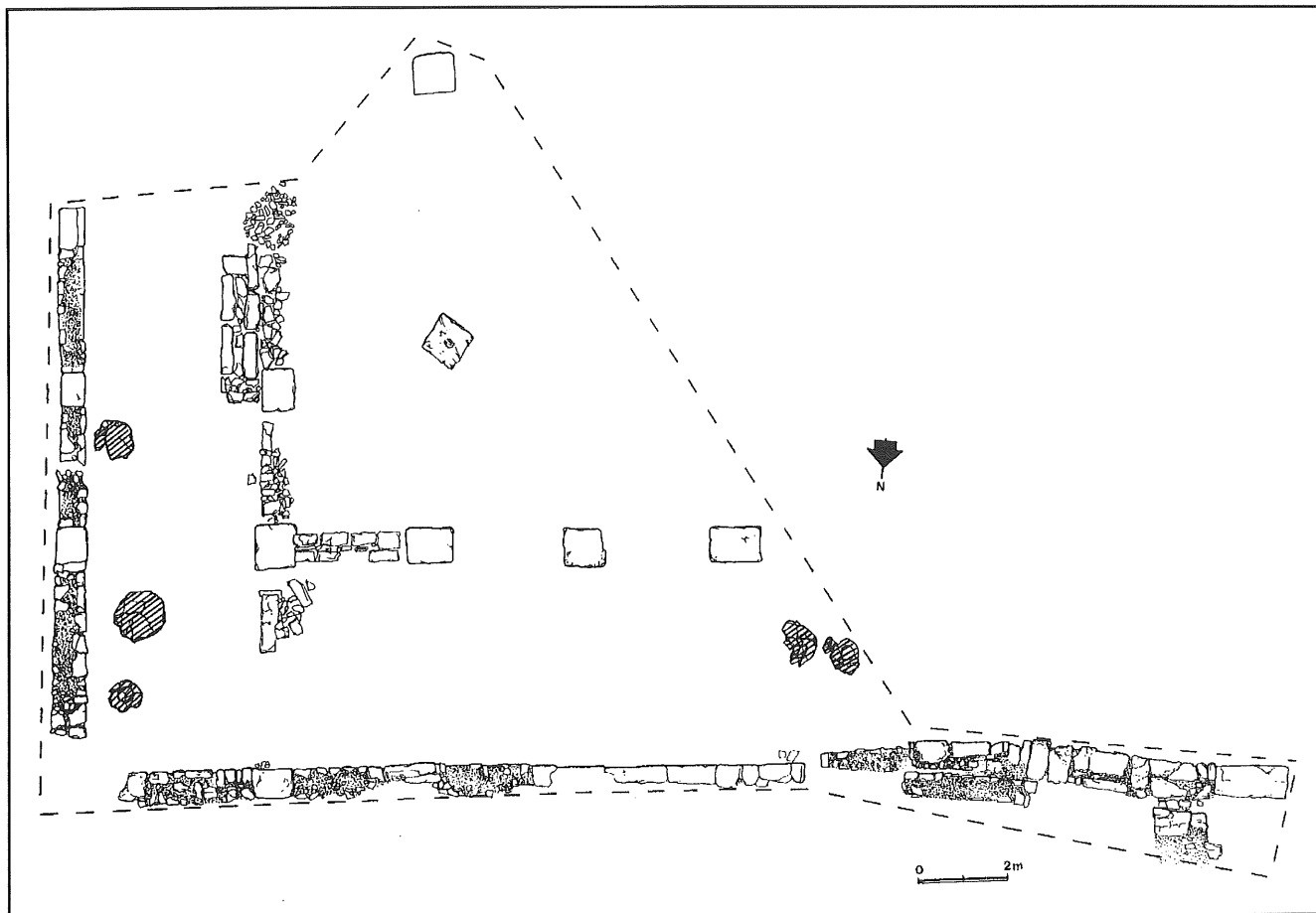

Figura 1. - Planta general de la zona excavada.

—les més grans escairades— unides amb argamassa, i el seu gruix oscil·la entre 55 i 75 cm. Regularment, coincidint justament amb cada línia de bases de pilastra, aquests murs presenten un gran carreu gairebé cúbic, la qual cosa indueix a pensar que el sostre de les naus estava aguantat amb un sistema d'arcades, i que aquests grans carreus serien les bases.

Les dues naus conservades no presenten la mateixa amplada. La nau nord amida 4'30m d'ample, mentre que la nau est, més estreta, fa poc menys de 4 m. Les bases de pilastra es troben cada 3'50m, i tenen una amplada mitjana d'un metre, de manera que les arcades que donaven al pati tenien una llum, aproximadament, de 2'50 m.

La conservació *in situ* de la base de pilastra UE 835, únic vestigi conservat de la nau sud, permet aventurar amb un mínim de fiabilitat una reconstrucció de l'edifici, admetent com a certes algunes hipòtesis probables, però impossibles ara com ara de demostrar. És lògic pensar en una planta quadrangular, qui sap si quadrada, d'una llargada total d'aproximadament 21 m en els seus costats est i oest. Si en restem el gruix dels murs, és a dir entre 55 i 75 cm per banda, tindrem que la llargada de les naus d'aquests dos costats, consegüentment, superaria els 19 m. El fet que la paret nord aparegui interrompuda pel seu costat oest fa impossible el coneixement de les dimensions dels costats septentrional i meridional d'aquesta construcció.

L' amplada del pati interior, uns 9'40 m, ens ve donada per la distància entre les bases de pilastra UE

821, al nord, i UE 835, al sud. No s'ha conservat, cas d'haver existit, cap vestigi de les pilastres que tancaven aquest àmbit per la banda de ponent.

Es podria conjecturar, també, al voltant d'una possible inexistència de la nau oest, tesi que vindria avalada per la presència, molt propera, dels murs de la cala 1; de manera que l'edifici tindria forma d'"U". Dissortadament, aquesta part estava ja rebaixada en el moment de començar l'excavació i fou impossible deduir res amb seguretat. Tanmateix, és interessant destacar que les estructures de la cala 1 semblen ser tardanes, i presenten nombrosos materials reaprofitats, de manera que el més lògic seria pensar que, en tot cas, la nau oest podria haver estat enderrocada en un moment de reformes posterior a la construcció de l'edifici.

D'altra banda, les estructures de la cala 1, gairebé arranades per tots costats, resten pràcticament inconnexes, i desconexem de quins àmbits formaven part. De totes maneres, és interessant remarcar el notable gruix dels murs (UE 104: 80 cm; UE 105: 120 cm), cosa que fa pensar que delimitarien unes estances d'unes dimensions gens menyspreables, els vestigis de les quals foren destruïts tot just pocs dies abans de començar els treballs d'excavació.

Les fases

Tenint en compte que l'excavació no es pogué finalitzar i que només s'arribà a la roca mare en zones molt puntuals de l'edifici, hem pogut identificar quatre fases, la primera de les quals pertany al moment inicial de la vil·la i pot abastar reformes posteriors no identificades, que es podrien documentar en futurs treballs, cas de produir-se. Les tres fases darreres són les excavades i identificades per nosaltres, i pertanyen als moments finals de l'edifici.

Fase I: la vida d'aquesta part de la vil·la s'iniciaria amb l'aixecament de l'estructura principal de la construcció, és a dir, els murs exteriors i els pilars que delimiten el pati. Aquests elements es fonamenten a la roca mare; els murs mitjançant una trinxera, una de les quals es pogué excavar (UE 840 i 841). El material datable, dissortadament, fou molt escàs: només tres fragments de ceràmica de parets fines, que ens donen un insegur *terminus ante quem* de 100 dC, aproximadament.

La troballa de diferents fragments de *dolium* en els estrats d'amortització immediatament superiors a la roca mare (UE 814 i 843) podria fer pensar en un ús de l'àmbit com a magatzem ja en aquesta primera fase. De totes maneres, i sobretot tenint en compte el gran lapse de temps transcorregut entre la construcció de les estructures i la primera reforma detectada, no es pot afirmar res amb seguretat. Altrament, les característiques peristilades de la construcció induïrien més aviat a descartar aquesta hipòtesi.

Pel que fa al moment inicial de funcionament general de la vil·la, ara com ara només podem també donar dates aproximatives. Sembla que la zona estigué ja freqüentada en època republicana, tal com demostra la troballa esporàdica de vernissos negres (fig. 5, 4) i ceràmiques ibèriques de pasta de *sandwich*. Tanmateix, el material trobat en els sondejos i en les prospeccions que férem pels voltants ens porta a època augustea, aproximadament, com a moment probable d'inici del funcionament de la vil·la.

Fase II: la primera reforma general de l'edifici la detectem quan s'anivella tot el sòl mitjançant un reompliment que, degut al desnivell natural de la roca mare, pel sector de llevant és força potent. La cronologia d'aquesta reforma seria força tardana (final del segle III-principi del segle IV dC), tal com induïxen a pensar alguns fragments de T. S. Africana C i una vora d'àmfora Keay VII (fig. 2, 1), sortits al mateix reompliment (KEAY 1985, 392).

A aquesta fase semblen pertànyer els dos *dolia* situats més a ponent (UE 815 i 817) i la reestructuració consistent en l'aixecament de tres murets (UE 823, 827 i 831) que tanquen espais entre pilars, deixant més aïllat el pati; així com un altre envà de separació (UE 825) entre les dues naus cobertes conservades, murs tots ells que es fonamenten en els estrats de reompliment.

El moment final d'aquesta fase ve marcat per un incendi, detectat a la nau de llevant (UE 839) i al farciment dels dos *dolia* esmentats. La cronologia d'aquesta primera destrucció no s'ha pogut determinar, donada l'escassetat de restes ceràmiques aparegudes. De totes maneres, les dades relatives a la fase posterior la situen de ben segur dins del segle IV.

Fase III: després del primer incendi l'edifici continua en funcionament i la seva estructura no sembla sofrir massa variacions. D'aquest moment són els tres *dolia* de la nau de llevant (fig. 2, 2), el prim reompliment que cobreix les cendres, també en aquest sector (UE 838) i el paviment d'*opus signinum* groller UE 102, a ponent, el preparat del qual sepulta els dos *dolia* inutilitzats en el moment final de la fase anterior.

Fase IV: un nou incendi, aquest cop més generalitzat, marca la fi de la fase anterior i l'abandonament de l'edifici (fase IVa). Just sobre les cendres (UE 811, 822 i 828) hi ha un estrat d'enderroc format quasi exclusivament per les *tegulae* i els *imbrices* del teulat caigut (UE 810).

La ceràmica apareguda tant en aquest estrat com en la sedimentació immediatament posterior (fase IVb) ens dona una cronologia que no va més enllà de principi del segle V dC. Com a material datable disposem de diverses formes de T. S. Africana D situables al segle IV-principi del V: Lamb. 54/Hayes 61 (fig. 3, 2 i fig. 4, 2), Hayes 58 (fig. 3, 3), Hayes 59 (fig. 4, 1) i Hayes 91 (fig. 4, 3), forma aquesta que es perllongarà fins el segle VI (CARANDINI 1981, 83-84 i 107-108). També sortí una vora d'àmfora Keay XIII A, datable entre la segona meitat del s. III i final del segle IV (KEAY 1985, 393).

El material recollit en les altres zones de la vil·la, per bé que no dona massa dades, tampoc va més enllà. Cal suposar, doncs, que la vil·la romana de la Vinya del Crispí fou abandonada, després d'un incendi, a principi del segle V dC.

Conclusions

La campanya del 1989 a la vil·la de la Vinya del Crispí proporcionà les primeres dades entorn del poblament rural del territori de la ciutat romana de *Iesso*, aspecte fins aleshores absolutament desconegut. Les característiques de les restes exhumades vénen a complementar les importants troballes de la *urbs* efectuades dins del nucli guissonenc, i demostren una ferma romanització de la contrada. La implantació del sistema socio-econòmic predominant en el país arran del domini romà, amb un nucli urbà més o menys extens com a centre administratiu i comercial d'un territori explotat agrícolament amb el clàssic sistema romà de les *villae*, es fa palès de manera clara també a la Segarra.

No hi ha dubte que tots els indicis apunten al fet que la vil·la de la Vinya del Crispí fou un edifici de grans dimensions i de construcció ferma. Els immensos carreus que la maquinària arrencà poc abans que es pogués actuar a la zona evidencien murs acurats i sòlids, i les restes d'un paviment i de diversos murs penjats en el tall del gran rebaix efectuat són el clar testimoni que la construcció abastava un espai extens i que encara a hores d'ara en desconeixem els seus límits. En aquest aspecte, és interessant destacar que a la part del turó que encara no ha estat tocada de ben segur s'hi deuen preservar les restes de les dependències més septentrionals de la vil·la.

La part excavada insinua una planta peristilada molt freqüent i característica de la casa romana. La funció

inicial d'aquest *peristil* ens és desconeguda mentre no es pugui acabar d'excavar i mentre no s'exumi el pati central, intacte. En tot cas, és ben clar el seu ús com a magatzem en els darrers cent anys de vida de la vil·la, la qual cosa podria induir a pensar en un moment de canvis importants en l'organització de l'edifici, que caldria situar, *grosso modo*, al voltant de l'any 300 dC.

És interessant, també, l'aparent final sobtat de la vil·la a la primeria del segle v dC. Mentre no apareguin testimonis que ho desmenteixin, tot sembla indicar un cessament absolut de l'activitat de la vil·la en una època que, generalment, es tendeix a caracteritzar per la seva inestabilitat i per uns canvis de gran transcendència en tots els aspectes de la societat. En aquest sentit, és molt important també no perdre de vista l'evolució històrica de *Iesso* en aquesta època, dissortadament encara amb llacunes immenses. Els indicis provinents d'algunes excavacions apunten vers un despoblament significatiu del nucli urbà durant el Baix Imperi que,

si bé no significa la desaparició total de la vida, sí que en delata un important debilitament (GARCÉS et al. 1987, 250), que per força havia d'afectar l'activitat de les vil·les esparses pel seu *ager*.

A la llum de les troballes i de tot el que s'ha pogut extreure d'un mes d'excavació, hem de considerar, doncs, que la continuació dels treballs en el jaciment ens proporcionaria una informació de primera mà que vindria a omplir en part l'immens buit existent pel que fa al coneixement de l'àmbit rural de la *civitas* romana de *Iesso* i, de fet, de tota la Catalunya interior.

Joan Llinàs

Plaça de l'Estació, 1, 17410, Sils (Girona)

Jordi Sagrera

C/Sant Roc, 6-8, Puigvístós, 17003, Girona

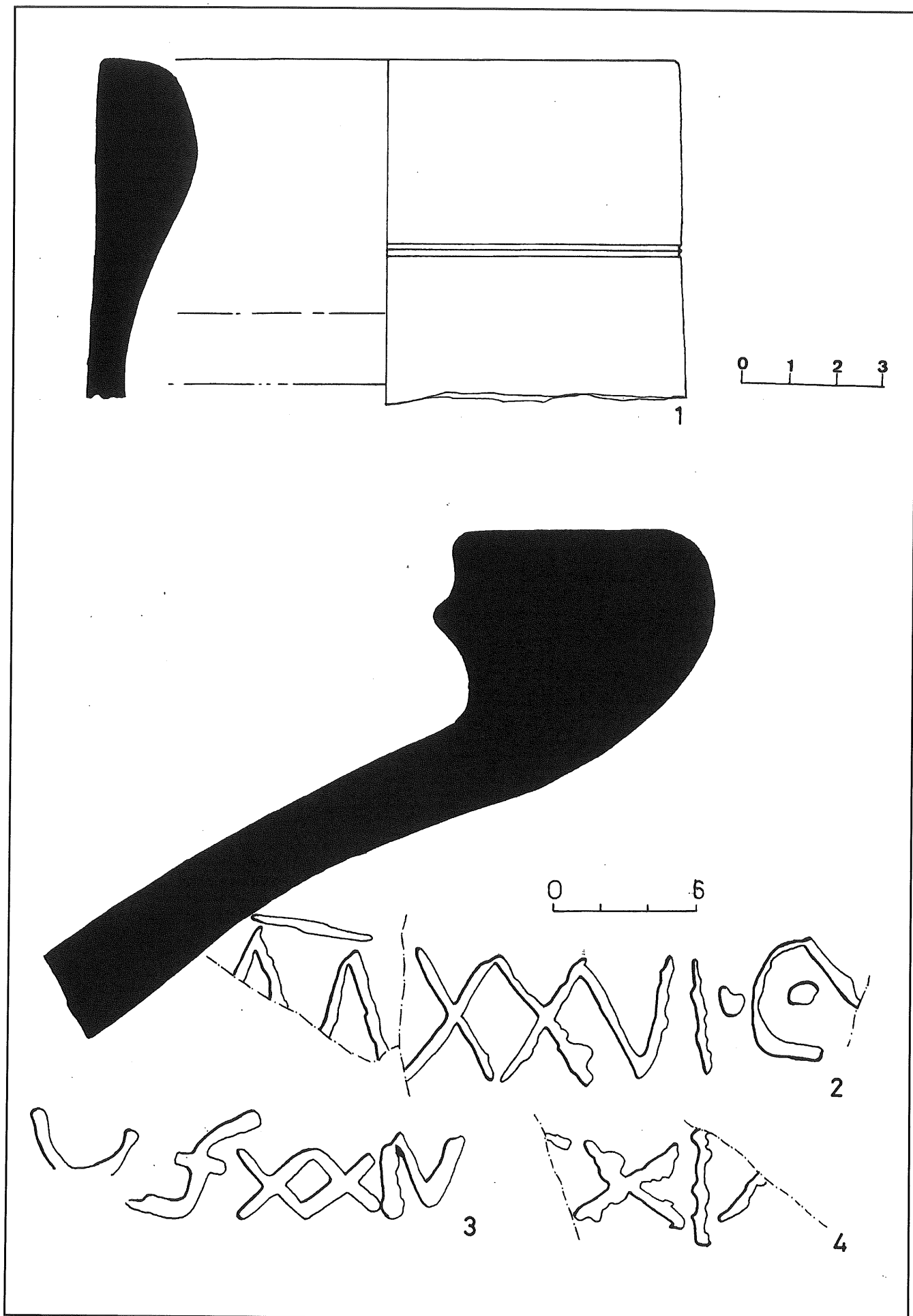

Figura 2. - Fase II. (UE 843): 1. Àmfora Baix-Imperial, f. Keay VII. Fase III: 2, 3 i 4-Dolia.

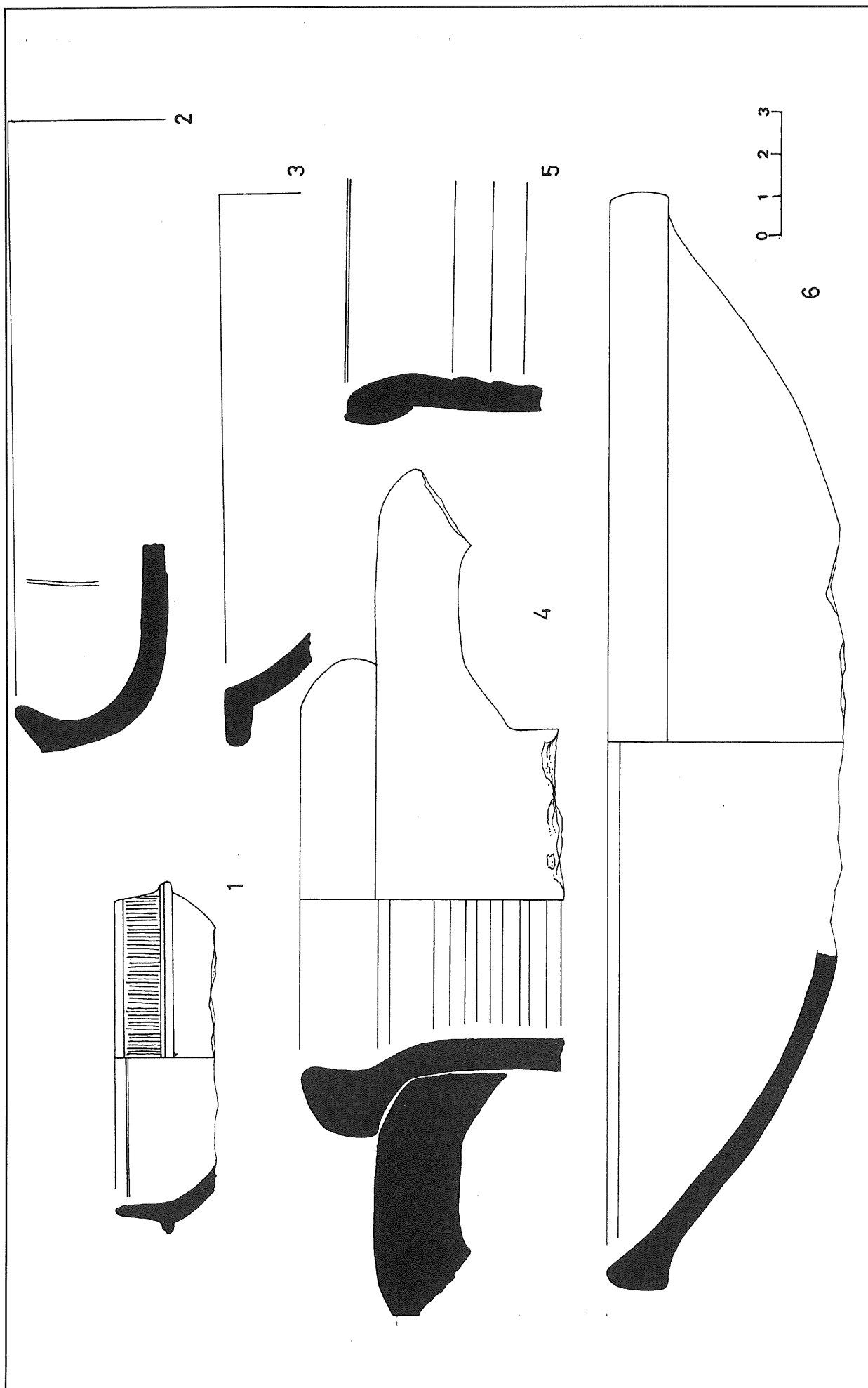

Figura 3. - Fase IVa. (UE 810): — 1. TS Sudgállica, f. Drag. 24/25. — 2. TS Africana D, f. Hayes 61. — 3. TS Africana D, f. Hayes 58. — 4. Amfora baix-imperial, f. Keay XIIIa. — 5. C. Africana de Cuina, f. Hayes 197. — 6. C. Africana de Cuina, f. Hayes 196.

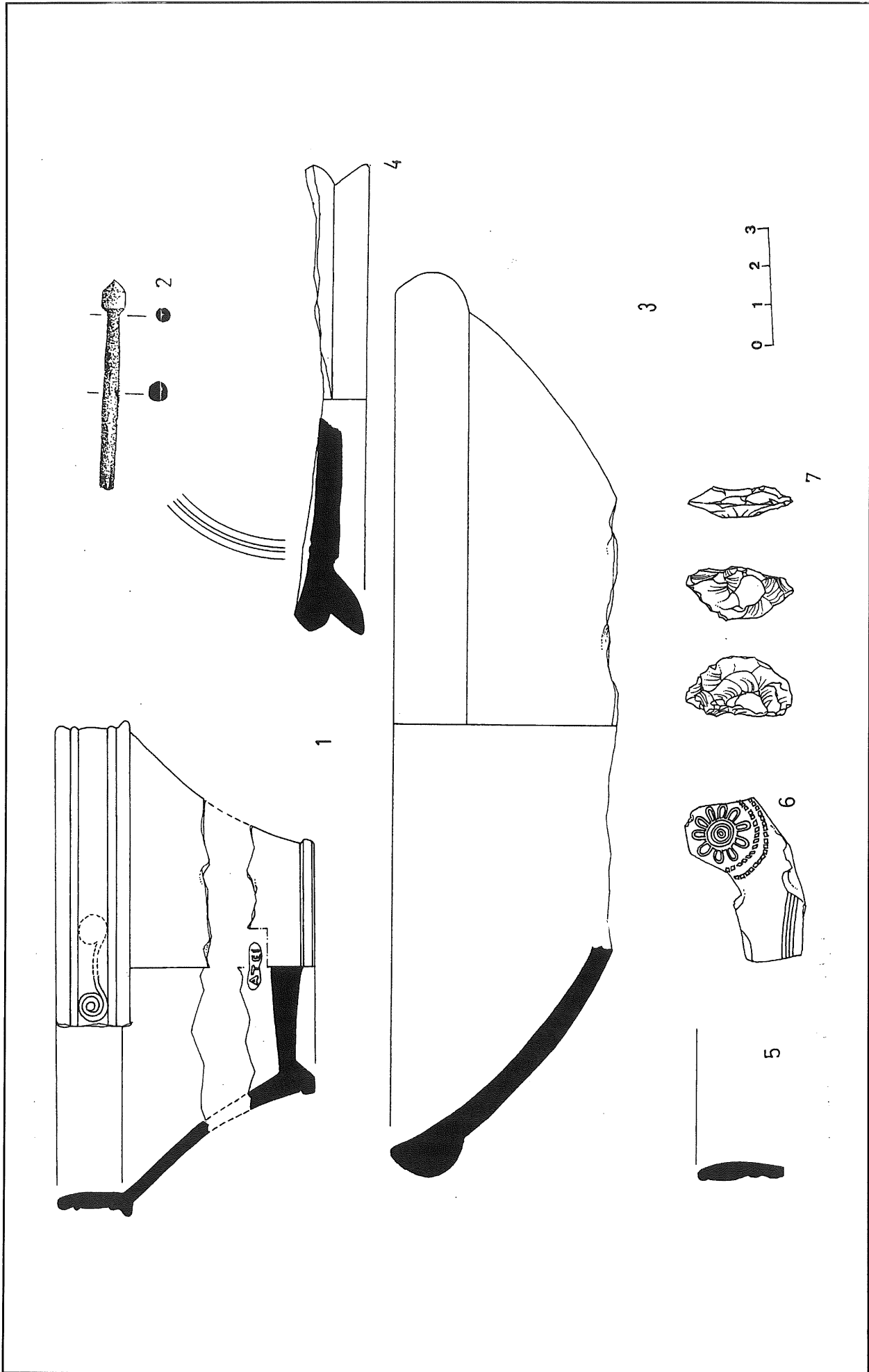

Figura 4. - Fase IVb. (UE 801): — 1. TS Africana D, f. Hayes 59. — 2. TS Africana D, f. Hayes 61. — 3. TS Africana D, f. Hayes 91. — 4. TS Africana C, f. Hayes 50. 5-Africana de Cuina, f. Lamb. 10B. — 6. Africana de Cuina, f. Hayes 197. — 7. Africana de Cuina, f. Hayes 196.

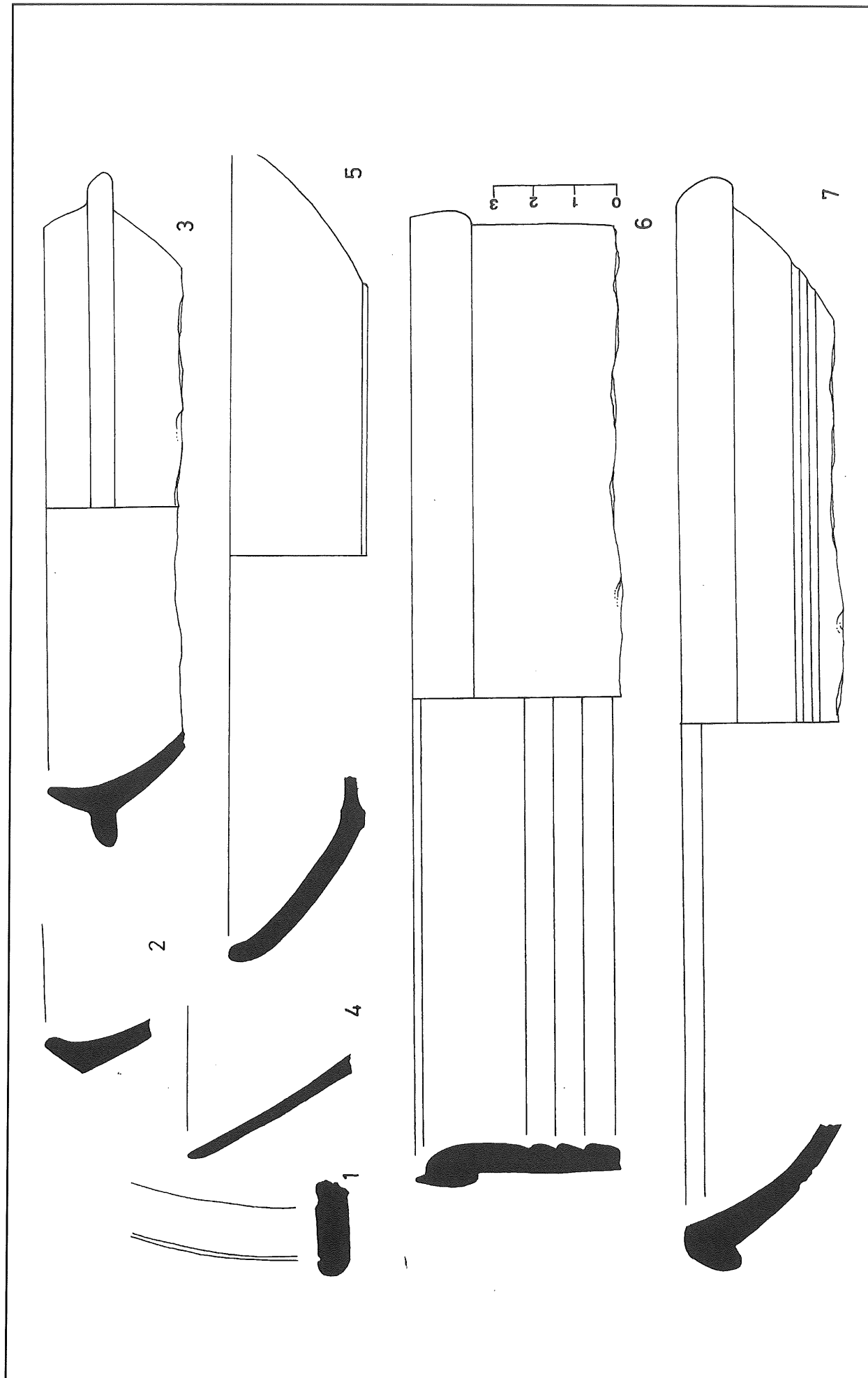

Figura 5. - *Material de prospecció*. — 1. TS Itàlica. f. Goud. 37. — 2. Agulla d'os. — 3. Africana de cuina, f. Hayes 196. *Material dels sondejos*. (UE 101). — 4. Campaniana A. (UE 401). — 5. TS Sudgal·lica. (UE 301). — 6. TS Sudgal·lica. (UE 501). — 7. Sílex.

Bibliografia

CAMPS 1960

E. Camps, "La Plana de Guissona: una comarca arqueològica", *Ilerda*, XXIV, 41-57.

CARANDINI 1981

A. Carandini (dir.), *Atlante delle forme ceramiche, I*, Roma.

DD.AA. 1989

DD.AA., *Carta arqueològica de la Segarra*, Generalitat de Catalunya, 10-11.

GARCÉS et al. 1987

I. Garcés, N. Molist i J. M. Solias, "Aportacions al coneixement de la topografia urbana de *Iesso* (Guissona, la Segarra)", *I Jornades Internacionals d'Arqueologia Romana*, Granollers, 244-254.

KEAY 1985

S. J. Keay, *Late Roman Amphorae in the Western Mediterranean*, BAR, Oxford.